

եղանակները, իջեվանները, և դէպ 'ի որոշեալ դիրքը դիմել: Անոր համար է որ այն կողմերու առաջնորդքն գիտունք, իմաստունք կը կոչուին, հիպեր և խապիր (ըստ Արաբացւոց): Այն տեղերը անտառներ, գետեր, լեռներ, ճամբաներ չըլլալուն՝ այլ շարժուն բլուրներ, հիպերներն՝ թռչնոց, ագռաւներու և անգղներու թռչելու ուղղութեանը համեմատ կ'երթան, որք բնակուած տեղերու մօտ կը տեսնուին, և կամ ուր որ կարաւանք դիակներ ձգած են. կամ թէ նաւաւորաց պէս հողմերու ուղղութեամբը կ'երթան: Եւ որովհետեւ աւելի դիշերները քան թէ ցորեկները կը ճանապարհորդեն, աստղներու ու համաստեղութեանց վրայ ալ քիչ մը ծանօթութիւն ունին. օրինակի համար կը ճանչնան բւեռային աստղը, որով դիրենք կ'ուղղեն. բայց կ'երեւայ թէ իրենց դիտութեան սահմանը հոն կը լիննայ, գոնէ նկատմամբ թօմպուրդուի և Տար-Ֆուրի կարաւանին գիտնոցը: Կողմնացոյց ալ չեն ճանչնար, թէպէտ և քանի մը Արաբացի պատմագիրք կ'ապահովընեն՝ որ անապատներու մէջ ճամբորդութեան միջոց գըպլէի-նաւէ կը գործածեն:

Ինչպէս որ հիւսիսոյ սառամանեաց մէջ, ու Ալպեան լեռանց առաջնորդներն՝ սառոյցէ բլրոց և բաւղաց և գահավիթից մէջ չմոլորելու համար՝ քարեր կը կուտեն, հիպերներն ալ միշտ չորս հինգ կտոր քարեր կը դիզեն՝ որ իրենց առաջնորդ ըլլան ետ դառնալու ատեն: Իսկ ուր որ քար չի գտնուիր՝ հարկադրեալ են իրենց շաւիղները ժայռերու ցցումներու ուղղութեամբը գրծելու. բայց այս կերպս ապահով չէ, վասն զի շատ հեղ ժայռերու գլուխներն ալ աւազով կը ծածկուին:

Այս ամեն բանով կը տեսնենք՝ որ ամեն տեղ ամենամեծ արգելքներ կ'ելլեն այս աւազեայ ովկիանոսին մէջ բան մը հաստատելու: Պրաուն իր Տար-Ֆուրի ճանապարհորդութեան մէջ շատ անգամ դիտեց՝ որ ամենէն հմուտ առաջնորդներն ալ (խապիր), որոնք տասն-

երկու անգամ նոյն ճամբաներն ըրած էին, այս անգոր ընդարձակութեան մէջ դեռ չէին կրնար գտնել ճամբան, և դէտեր կը զրկէին զիրար գտնելու համար:

Զարմանք չէ ուրեմն՝ որ ուղղեցոյցը ըստին իմաստունք այնպիսի երկրի մը մէջ՝ ուր ամեն բան թափառական է, թէ բնութիւն, թէ մարդիկ և թէ ժողովուրդը, ցեղը և կրօնը: Երկրիս ո՞ր կողմի բնութեան տեղական կերպարանքն այնպէս զօրաւոր և ազդեցիկ է՝ ինչպէս անապատին մէջ:

Կ. ՌԻԳԻԵՐ:

ՀԻՆԳ ՇԱԲԱԹ ՕԳԱՊԱՐԿԻ ՄԷՁ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑ ԱՆԳՂԻԱՑԻՈՑ

ՅԱՓՐԻԿԷ

(Տես էրես 117)

ԳԼՈՒԽ Ը.

Բարեյուսոյ գլուխը կ'անցնին. — Նաւագլխին բարձրաւանդակը. — Տիկզերագրական դասախօսութիւն 'ի ճոյ ուսուցչէ. — Օրսպարկաց կատապարտքեանը վրայ. — Մրկոյորտի հոսանաց քննութեանը վրայ. — Ευρεκα:

Րիզոյիշդ շոգենաւը արագընթաց դէպ 'ի Բարեյուսոյ Գլուխը կը յառաջէր. օղը միշտ աղէկ կը յարատեւէր, թէպէտ և ծովը քիչ մը աւելի յուզեալ էր:

Մարտի 30^{են}, Լոնտրայէն քսանեւթօն օր ելլելէն ետքը, Սեղան լեռը հորիզոնին վրայ սկսաւ գծագրիլ. Բարեյուսոյ Գլխուն քաղաքը, բլրոց ամփիթէատրոնի մը ոտքը շինուած, ծովային դիտակաց ծայրը սկսաւ տեսնուիլ, ու քիչ մը ետքը Րիզոյիշդը նաւահանգստին մէջ խարխիս նետեց: Սակայն հրամանատարը միայն ածուխ առնելու համար նաւահանգիստը մտեր էր, որ ամբողջ օր մը տևեց. երկրորդ օրը նաւը դէպ 'ի հարաւ կը խոտորէր, որ Ափրիկէի հարաւային ծայրը անցնի ու Մոզամպիկի ջրանցքը մտնէ:

Ճոյ՝ առաջին ճանապարհորդութիւնը չէր որ կ'ընէր ծովու վրայ, ուստի և շատ չուզեց որ նաւուն ընտելանայ: Ամենուն սիրելի էր իր պարզախօսութեամբն և զուարթաբարոյութեամբը: Իր տիրոջը համբաւին մեծ մաս մըն ալ իր վրան կ'անդրադառնար: Ամենը պատգամի պէս իրեն մօտիկ կ'ընէին, և ըրած վրիպակները ուրիշներուն ըրածներէն աւելի չէին:

Արդ մինչդեռ տղոքորը սպայից խմբին մէջ իր նկարագրութեանց ընթացքը կը շարունակէր, ճոյ՝ նաւագլխին բարձրաւանդակին վրայ տիրապետելով իր ոճովը կը պատմաբանէր. ոճ մը՝ որուն յիրաւի հետեւած են ամեն ատենի ամենամեծ պատմաբանները:

Բնականապէս խօսքը օդաչու ճամբորդութեանը վրայ կը շրջէր: Ճոյ՝ մեծ դժուարութիւն ունեցաւ իր հակառակաբան ունկնդիրներուն մտացը՝ արշաւանքը ընելու. բայց և այնպէս իրը մէկ մը ընդունելի անցներէն ետեւ, նաւաստեաց երեւակայութիւնը՝ ճոյին պատմածներէն զրգռուելով՝ ալ անկարելի բան մը չէին տեսնար: Կախարդախօս պատմիչը իր ունկնդիրները կը համոզէր, որ այն ճամբորդութենէն ետքը դեռ ուրիշ շատ ճամբորդութիւն պիտոր ընէին: Եւ այն ուրիշ բան չէր՝ բայց եթէ մարդկային կարողութենէ վեր ձեռնարկութեանց երկայնշարքի մը սկիզբը:

— Կը տեսնէք, բարեկամներս, որ մէկ մը այս տեսակ տեղափոխութեանց ճաշկն առնելէն ետեւ, ալ կարելի չէ հանդարտ տեղ մը նստիլ. ուստի և մեր յաջորդ արշաւանքն որ ընելու ըլլանք, փոխանակ կողմնակի երթալու, առջնէս ուղղակի շիտակ պիտոր երթանք, միշտ վեր ելլելով:

— Շատ աղէկ. դէպ'ի լուսին անշուշտ, կանչեց ունկնդիրներէն մէկը զարմացմամբ:

— Դէպ'ի լուսին, պատասխանեց ճոյ. չէ, յիրաւի, այդ շատ հասարակ եղած է. ամենքը դէպ'ի լուսին կ'երթան: Միւս կողմանէ լուսնին մէջ ջուր չգտնուիր, և հարկ է որ գնացողը հետը

առատաբար պաշար տանի ատկէ, ինչպէս նաև մթնոլորտի օդէն լեցուն շիշեր, եթէ չնչել կ'ուզէ:

— Շատ աղէկ. ապա թէ որ քիմի¹ գտնուի. կանչեց նաւաստիին մէկը որ այդ ըմպելիքը շատ կ'ախորժէր:

— Եւ ոչ բնաւ, կտրիճս: Ո՛չ. լուսնի պէտք չունինք. այլ այն դեղեցիկ աստղերուն մէջ պիտոր ժուռ դանք, այն զուարճալի մոլորակաց մէջ՝ որոնց վրայ տէրս այնչափ անդամ խօսեցաւ ինծի: Ուստի այցելութիւննիս պիտոր սկըսինք երեւակէն...

— Այն որ մէկ օդ ունի, հարցուց նաւաստեաց հրամանատար մը:

— Այո՛. հարսանեաց օդ մը: Բայց միայն չգիտցուիր թէ իր կնիկը ինչ եղեր է:

— Ի՛նչ, այնչափ բարձր պիտի ելլէ. կանչեց զարմացած նաւատղուն մէկը: Ուրեմն տէրդ սատանայ մըն է:

— Սատանայ. շատ բարեսիրտ է այդչափ մէկ մը ըլլալու:

— Իսկ երեւակէն ետքը. հարցուց ունկնդրաց ամենէն անհամբերներէն մէկը:

— Երեւակէն ետքը: Աղէկ. անկէ ետքը լուսնի թագին այցելութիւն մը կ'ընենք. իրաւ, ուրիշ տեսակ զուարճալի աշխարհ, ուր օրը իննուկէս ժամ երկայնութիւն ունի, մէկ հատիկ հանգիստ բան ծոյլերու համար. և ուր դարձեալ իւրաքանչիւր տարին, ըսեմ, տասուերկու տարի կը տևէ, որ ամենաշահաւոր բան է անոնց համար՝ որ միայն վեց ամիս ապրելու կեանք ունին: Ատով իրենց կեանքը գոնէ քիչ մը կ'երկըննայ:

— Տասուերկու տարի, կանչեց դարձեալ նաւատղայն:

— Այո՛, տղայս. և կը հասկընաս որ այդ հասակովդ դու անանկ աշխարհի մը մէջ դեռ մօրդ կաթը ծծելու էիր. և այն ծերն որ իր յիսնամեայ հասակին մէջ կը քալէ, չորս ու կէս տարուան տղայ մը կ'ըլլար հոն:

¹ Gin. Օղի տեսակ մը:

— Այդ անհաւատալի է, կանչեց միա-
ձայն նաւագլխոյն բաղմութիւնը :

— Զուտ ճշմարտութիւն, պատաս-
խանեց ծոյ՝ վստահ եղանակաւ մը: Բայց
ինչ կ'ուզէք. երբ մէկը այս աշխարհիս
վրայ անհոգ կեանք մը կ'ապրի, բան
մըն ալ չիսորվիր, այլ տխմարի մը պէս
տոգէտ կը մնայ: Քիչ մը լուսնթագին
մէջ եկէք և կը տեսնէք: Անոր մէջը մէ-
կը գիտնալու է ինքզինքը աղէկ կառա-
վարել, վասն զի արբանեակներ ունի որ
շատ անհանգիստ են:

Այս խօսքերուս վրայ ամենը կը խըն-
տային, այլ կէս մըն ալ հաւատք կու
տային: Պոսիդոնի վրայ կը խօսէր ի-
րենց, ուր նաւաստիք մեծարանօք կը
հիւրընկալին, Հրատին վրայ կը ճառէր,
ուր զինուորականք կը տիրապետեն,
որ շատ հանգիստ բան մը չէ: Իսկ փայլա-
ծուն, անպիտան աշխարհ մըն էր, ուր
միայն գողեր ու վաճառականներ կը
գտնուէին, անանկ մէկմէկու նման՝ որ
դժուարին էր զիրենք որոշել: Եւ վեր-
ջապէս Արուսեակին վրայ խօսելով՝ յի-
րաւի իրենց միտքը յափշտակելու նկա-
րագրութիւն մը կ'ընէր:

— Եւ երբ արչաւանքէն դառնալու ըլ-
լանք, ըսաւ քաղցրախօս պատմիչը, Հա-
րաւային խաչաձև շքանշանով մեզ պի-
տոր վարձատրեն, որ հիմա հոն երկնից
վրայ կը տեսնէք թէ ինչպէս կը փալ-
փրլի:

— Որուն արդարապէս պիտոր ար-
դիւնաւորիք, կանչեցին նաւաստիք ա-
մենը:

Այսպէս զուարթ խօսակցութիւննե-
րով կ'անցունէին նաւուն առաջակող-
ման նաւաստիք այն երկայն գիշերները:
Միւս կողմանէ տորդորն իսկ իր հրա-
հանգիչ խօսակցութիւնները կը շարու-
նակէր:

Օր մը խօսքը օդապարիկ գնտից ուղ-
ղութեանը վրայ կը քալէր, որուն հա-
մար խնդրեցին՝ որ տորդոր Ֆէրկըսըն
ալ իր կարծիքը տայ:

— Զեմ կարծեր, ըսաւ, որ կարենայ
մէկը յաջողիլ գնտերը ուղղելու գիւտը
գտնելու: Փորձուած կամ առաջար-

կուած դրութիւնները ամենը ծանօթ
են ինծի. այլ անոնցմէ և ոչ մէկը կըր-
ցաւ յաջողիլ, և ոչ իսկ գործադրելի
մէկ մը կայ: Անշուշտ կ'ըմբռնէք որ
այդ խնդիրը ինծի մտածելու շատ նիւթ
տուած է, ինչու որ ինծի նկատմամբ
մեծ շահաւոր բան մըն էր. սակայն մե-
քենական գիտութեան արդի ծանօ-
թութեանց միջոցներովը կարող չեմ
եղած լուծել զայն: Պէտք է անանկ
շարժիչ մը գտնալ, որ արտաքոյ կարգի
զօրութիւն մը ունենայ և անկարելի
թեթևութիւն մը: Եւ անով ալ դար-
ձեալ ոչինչ հոսանաց դէմ դնելը ան-
կարելի պիտոր ըլլայ: Սակայն մինչև
ցայսօր աւելի նաւակին ուղղութիւն
մը տալու աշխատած են քան թէ զըն-
տին, որ մեծ վրիպակ մըն է:

— Սակայն, կանչեցին, շատ նմանու-
թիւն կայ օդապարիկի մը և նաւու մը
մէջ, որուն ըստ կամս ուղղութիւն մը
կը տրուի:

— Բայց ամենևին չէ, պատասխա-
նեց տորդոր Ֆէրկըսըն, ոչ ինչ կամ թէ
ամենևին նմանութիւն մը չկայ: Օդը
անհուն կերպով աւելի նօսր է քան
գլուրը, որուն մէջը նաւը կիսով չափ
կ'ընկղմի, մինչդեռ օդապարիկը բոլո-
րովին մթնոլորտին մէջ ընկղմած է, և
չըջապատող հոսանուտին նկատմամբ
անշարժ կը մնայ:

— Ուրեմն կարծիքդ այն է որ օդա-
գնացական գիտութիւնը ալ իր վերջա-
բանն ըրած է:

— Ոչ երբեք, ոչ երբեք: Պէտք է ու-
րիշ բան փնտռել, և եթէ կարելի չէ
գնտի մը ուղղութիւն տալ, գոնէ ջա-
նալու է մթնոլորտի յաջող հոսանքնե-
րուն մէջ բռնել զայն: Քանի որ հետ-
զհետէ վեր կ'ելլեցուի, այս հոսանքները
շատ աւելի միակերպ կ'ըլլան, և յա-
րատե ուղղութեամբ մը կը շնչեն. ալ
չեն այլայլիր ձորերէն ու լեռներէն,
որ երկրիս երեսը ամենայն ուղղու-
թեամբ կը պատեն, և որք զլիսաւոր
պատճառք են հողմոց փոփոխութեանը
և անոնց շնչման անհարթութեանը:
Արդ, մէկ մըն որ այս գօտիներս գըտ-

նուին, ալ անկէ ետքը օդապարիկը ուրիշ ընելու բան չունենար՝ եթէ ոչ այն հոսանքը բռնելն՝ որ իր դիտմանը աւելի յարմար է:

— Բայց այն ատեն, ըսաւ Բէնէդ հրամանատարը, այդ գօտիններուն հասնելու համար, պէտք պիտոր ըլլայ շարունակ ելլել իջնել: Եւ ասոր մէջն է բուն դժուարութիւնը, սիրուն տղըդորս:

— Եւ ինչո՞ւ համար, սիրուն հրամանատարս:

— Աղէկ հասկընանք մոքերնիս. այդ բանը դժուարութիւն մը և արգելք մը կ'ըլլայ միայն երկայն ճանապարհորդութեանց համար, և ոչ թէ օդային պարզ պտոյտներու համար:

— Եւ պատճառը, եթէ կը հաճիս:

— Վասն զի չես կրնար բարձրանալ առանց նաւախիճ թափելու, և ոչ ալ կրնաս իջնել առանց կազ կորսնցնելու, և այս գործողութեամբ, կազի և նաւախիճի պաշարներդ շուտ մը կը սպառին:

— Ազնիւդ Բէնէդ, բոլոր խնդիրը ատոր վրայ կը կայանայ: Այդ է մէկ հատիկ դժուարութիւնը, որուն գիտութիւնը պէտք է ճգնի յաղթելու: Խոնդիրը օդապարիկը ուղղելը չէ, այլ անոր վերէն վար շարժումը տպաւորել, առանց այն կազը կորսնցնելու, որ իր ուժն է, իր արիւնը, իր ոգին, եթէ կա, ընլի է այդ կերպով հասկըցնել:

— Իրաւունք ունիս, ազնիւ տղըդորս. սակայն այդ դժուարութիւնը դեռ չէ վերցուած, այդ միջոցը դեռ չէ գրտնուած:

— Ներէ խնդրեմ, այդ բանը գրտնուած է:

— Որմէն:

— Ինծմէն:

— Քեզնէ:

— Կրնաս ըմբռնել որ առանց այդ գիւտին ինքզինքս չէի կրնար վտանգի մէջ ձգել օդապարիկով Ափրիկէն անցնելու: Քսանը չորս ժամ ետքը կազէ զուրկ կը մնայի:

— Սակայն Անգղիա ատոր վրայօք խօսք մը չըրիր:

— Ոչ: Միտք չունէի գիւտիս վրայ

ամենուն խօսելու տոխթ տալ: Այդ բանը անօգուտ կ'երևար ինծի: Շրածուկ պատրաստութեան փորձեր ըրի ու շատ գոհ եղայ. ուստի և ոչ ալ պէտք ունէի աւելի բան մը սորվելու:

— Աղէկ ուրեմն, ազնիւդ Ֆէրկըսըն, կարելի է արդեօք դադարնիքդ հարցնել:

— Ահա այս է, պարոնայք, և իրն շատ պարզ է:

Ունկնդրաց ուշադրութիւնը վերջի աստիճանի զրգուռեցաւ, ու տղըդորը հանդարտաբար հետեւեալ կերպով սկսաւ խօսիլ:

Կը շարունակուի:

ԿԱՅԱՐԱՆ ՇՈՒԵԿԱՌԱՅ Ս. ԲԱՆԳՐԱՏԻՈՍ Ի ԼՈՆՏՈՆ

Լոնտոնի բազմաթիւ հիւանալի չէնքերուն առաջիններէն մէկը կը համարուի Սրբոյն Բանդրատիոսի շոգեկառաց կայանքը, որուն նորաչէն կամարակապ սրահին շքեղութեանը չկայ աշխարհիս վրայ ուրիշ մը՝ որ կարենայ մրցիլ: Ճանապարհորդ մը որ հիւսիսակողմէն դէպ 'ի Լոնտոն կու գայ՝ հեռուէն հսկայածե չէնք մը կը նկատէ, որ իբր լեռան մը թիկունք կը ներկայանայ: Հետզհետէ մօտենալով և ուշադիր նայուածքով կ'որոշէ թէ անբաւ մեծութեամբ տաւառած և յարկի մը երկայնութեան ճակատն է, որ կարծես թէ ուղղակի գետնէն կը բուսնի: Եւ է այն Սրբոյն Բանդրատիոսի շոգեկառաց կայարանին գաւիթը կամ կամարակապ սրահը, Քինկսֆրոսի մօտ, Միտլէնտ Երկաթուղւոյն ելքը:

Միտլէնտ Երկաթուղին բարձր ճամբէ մը Լոնտոնայ կ'իջնայ, և իբր հակեալ մակարդակ մը Ս. Բանդրատիոսի կայարանը կը մտնայ: Շրջակայ ճամբաներէն 13-14 ոտք բարձր ըլլալով, հարկ եղեր է որ կայարանն ալ նոյն բարձրութեան չափը հասնի. ուստի այս վախճանիս համար ամուր հիմունք ձգուեցան՝ որոնք 690 սիւներու վրայ զինքը